

Erb Jenő munkaszolgálatos századparancsnok-helyettes a II. világháborúban ^[1]

Egy volt munkaszolgálatos levele hajdani parancsnokának

„Én Önre – és meggyőződésem, hogy minden életben lévő volt bajtársam – szeretettel gondolok, és mindenkor mintaképül állítom Önt, mint aki abban a nehéz időben, amikor minket zsidókat a rendelkezések sújtottak, Ön mint századparancsnok helyettesünk (de gyakorlatilag századparancsnokunk volt) mindent megtett nehéz sorsunk enyhítésére, még a német megszállás után és a nyilas hatalomátvétel után is, amíg Ön velünk volt.”

Bevezető

Idén emlékezünk meg a magyar Holokauszt 70. évfordulójáról, melynek speciális fejezete volt a magyar zsidó férfiak katonai munkaszolgálatára. A zsidó munkaszolgálatos századokhoz helyezett tartalékos tisztek között sokan voltak olyanok, akik brutálisan és kegyetlenül bántak a századuk állományába tartozókkal, emellett voltak a munkaszolgálatos tisztikarnak olyan passzív és erélytelen tagjai is, akik nem tettek semmit alárendeltjeik, a keresztény vezetőkeretek egyes antiszemita, szadista hajlamú, különféle frusztrációkat a zsidókon kiélő beosztott tiszthelyetteseinek, illetve legénységi állománycsoportba tartozó tagjainak megfélemezésére. Számos olyan tisztességes tartalékos tiszt is volt azonban, aki ha már egy ilyen alakulathoz került, igyekezett emberségesen bánni a százada állományába tartozó zsidókkal, és igyekezett őket a különféle külső és belső atrocitásoktól megvédeni. Az alábbi, magántulajdonban lévő levél egy ilyen esetet példáz. A dokumentumot egy volt munkaszolgálatos írta 25 évvel a háború vége után egykori századparancsnok-helyettesének. A címzett - aki nemcsak tisztességes és becsületes, de nagyon szerény ember is volt - sosem mutatta meg ezt a levelet családjának, és leánya csak édesapja halála után, irathagyatékának rendezésekor bukkant a dokumentumra. Ezt követően, a II. világháborúra vonatkozó, maradandó értékű magániratokkal kapcsolatos gyűjtőmunkám során került a levél a látókörömbé Pécsen, 2011-ben.

A levél címzettje, *Erb János Jenő* 1907. április 25-én született Pécsen, *Erb János* kőműves és *Schnell Mária* gyermekeként, római katolikus családban. Az újszülött fiúgyermek nem kapott második keresztnévet, csak Jánosként anyakönyvezték, de ő később mégis a Jenő keresztnévet használta (ahogy az gyakran előfordult anélkül, hogy annak használatát hivatalosan kérvényezte és azt engedélyezték volna, így az a születési anyakönyvébe sem került be - nevét ennek előrebocsátásával közlöm a továbbiakban Erb Jenőként).

Erb Jenő Budapesten, az Állami Felső Építő Ipariskolában érettségizett (az intézmény mai jogutódja a Schulek Frigyes Két Tanítási Nyelvű Építőipari Szakközépiskola). Ezt követően, miután három évet építésvezetőként dolgozott egy építőmester mellett, építőmester vizsgát tett, és építési vállalkozóként dolgozott. Pécsen több, helyi jelentőségű épület is az ő keze munkáját dicséri, ilyen például a Mecsek-oldalban található Tabakó villa is.

Katonai pályafutását a korabeli források hiányában nem könnyű bemutatni. Néhány, a családnál fennmaradt dokumentum és a Néphadseregben kiállított katonakönyve alapján azonban vázlatosan ez is megismerhető volt. Póttartalékosként vonult be a pécsi 8/I. gyalogzászlóaljhoz, ahol 1937. október 5-től 1937. december 18-ig kapott kiképzést. Ezt követően, 1939-ben is behívták zászlóaljához négy hónapra, ennek során fordult meg először Kárpátalján. Az 1939 márciusában, Kárpátalja elfoglalására mozgósított 11. önálló dandár alárendeltségében lévő zászlóaljával ugyanis elvonult Kárpátaljára, a Felső-Tisza völgyébe. A határsávból állomásozó és legelőször bevetett, illetve az elöttük felvonuló gyorscsapatokat követő 8/I. zászlóalj már nem vett részt a közvetlen harcokban.

Erb Jenő hadapród őrmester 1944-ben Kárpátalján (a szerző gyűjteményéből)

1940-ben ismét behívták négy hónapra, minden valószínűség szerint a nyári kétszeri felriasztás során (ekkor a második bécsi döntést követően Romániától visszaszerzett partiumi és az Észak-erdélyi területekre harc nélkül vonult be a Honvédség).

A 1941 áprilisában a Jugoszlávia elleni hadműveletek idején mozgósították a 11. gyalogdandárt, amelynek alárendeltségébe tartozott többek között a 8/I. zászlóalj is. (A zászlóalj biztosítófeladatokat látott el, részben a baranyai háromszögben). Erb Jenő hat hetet töltött katonaruhában. A következő évben szintén behívták egy rövidebb időtartamra, de hadműveleti területre ekkor sem került.

Erb Jenőt 1943. január második felében Kassára vezényelték a VIII. közérdekű munkaszolgálatos (kmsz.) zászlóaljhoz, póttartalékos zászlósi (tartalékos tiszti) tanfolyamra, mely ápriliséig tartott. Rendfokozata ekkor karpaszományos tizedes volt. Ezt követően, még 1943 folyamán hadapród őrmesterré léptették elő (későbbi zászlósi kinevezéséről viszont nincs adat).

Ezt követően 1943 novemberétől 1944 októberéig a mohácsi IV. kmsz. zászlóaljban teljesített szolgálatot, annak 104/8. századában, munkaszolgálatos századparancsnok-helyettesként (valószínűleg megbízott századparancsnok is volt). Alakulatával kezdetben feltehetően Újvidéken állomásozott, majd Kárpátalján,

illetve Galíciában zömében útépítő, útkarbantartó feladatokat hajtottak végre. A Kárpátokban építő feladattal alkalmazott munkaszolgálatos alakulatokról kevés információ maradt fenn, ez a helyzet a visszaemlékezésekkel is.

A 104/8. század sem sorolható az ismert munkaszolgálatos századok közé, Erb Jenő fennmaradt, töredékes jegyzetei és fotói alapján azonban nagyjából sikerült megállapítani azt, hogy a század a Felső-Tisza völgyében, illetve a Kárpátok gerincén túl, a Tatár (Jabloneci)-hágótól keletre dolgozott. Ennek során a század a következő településeken, illetve környékükön biztosan járt, részben dolgozott is: Vorohta, Verhovina, Krzyworownia, Krzywopole, Ardzeluza, Zabie Slupejka, Zabie Ilcia, Mikulicsin, Hoverla-gát, Láposmező (Luhi), Havasalja, Kőrösmező, Máramarossziget, Aknaszlatina.

Erb Jenő az 1944. októberi visszavonulás során történt egy igen súlyos - kis híján végzetes - balesetet szenvedett. 1944. október 19-én, Beregszásztól nyolc km-re egy magyar katonai teherautó a vezető gondatlansága miatt túl nagy sebességgel akart bevenni a síkos úton egy kanyart. Hirtelen fékezés közben a teherautó balra kifarolt, és elütötte az út szélén menetelő Erb Jenőt, akinek bal combja és bal alkarja is eltört. A súlyosan sérült hadapród őrmester a budapesti 506. számú hadikórházba került, ahonnan 1944. november 1-jén szülővárosába, a pécsi 524. számú hadikórházba helyezték át, itt érte a háború vége. A baleset következményeit élete végéig viselte, mert a nehezen gyógyuló, súlyos törések rosszul forrtak össze, csontvelőgyulladás is kapott, emiatt az 1945. szeptember 15-én Pécsen elvégzett orvosi felülvizsgálat 100%-os polgári kereső-, és munkaképesség csökkenést állapított meg nála (korábban kis híján amputálták a bal lábát). Később 50%-os hadirokkantná nyilvánították, élete végéig sántított. A háború utáni civil életben sem szakadt el eredeti szakmájától, évtizedekig tevékenykedett építésügyi igazságügyi szakértőként. Erb Jenő 2002. február 20-án hunyt el Pécsen, ott is helyezték örök nyugalomra.

Kutatásaim során a levél íróját is egyértelműen tudtam azonosítani. Az egykori munkaszolgálatos izraelita kereskedőcsaládban született Pécsen, 1907. szeptember 11-én. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverését követően az Amerikai Egyesült Államokba emigrált, ahol 1990. január 22-én hunyt el. Mivel közvetlen hozzátartozóit eddig nem találtam meg, és nem tudtam engedélyt kérni tőlük a levél - és a mellékelt boríték - közlésére, ezért a levelet anonimizált formában publikálom, a feladó neve és egykori pontos lakcíme nélkül.

A család visszaemlékezése szerint volt más egykori munkaszolgálatos is, aki 1956-os kanadai emigrációjáig Erb Jenővel bensőséges, baráti viszonyt ápolt. Ő bizonyára élőszőben köszönte meg Erb Jenőnek azt, hogy a legnehezebb időkben is emberséges volt zsidó honfitársaival.

A levél eredetije az Erb-család, másolata a szerző birtokában található. A szerző ezúton is köszöni Erb Gizellának az anyag összeállításához nyújtott segítségét, illetve a neki ajándékozott korabeli fényképeket.

Forrás

G. L. egykori munkaszolgálatos levele hajdani parancsnokának, Erb Jenőnek

1970. március 30.

„Arlington, Va. March 30, 1970

Kedves Erb Jenő Úr!

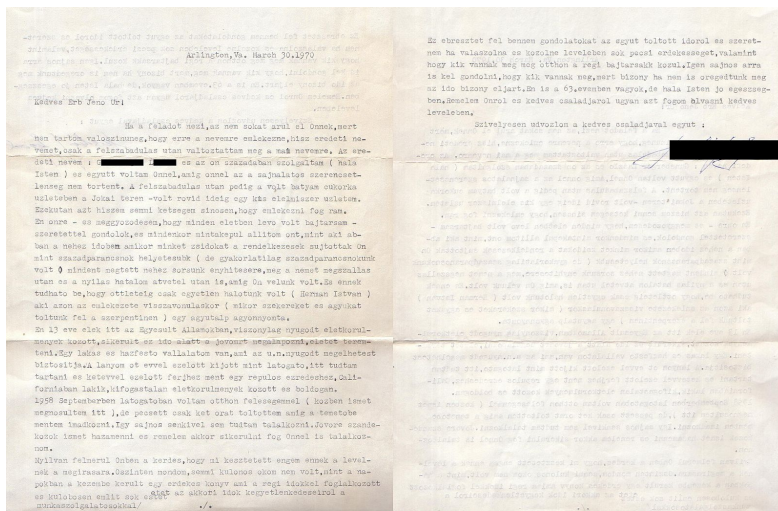
Ha a feladót nézi, az nem sokat árul el Önnek, mert nem tartom valószínűnek, hogy erre a nevemre emlékezne, hisz eredeti nevemet csak a felszabadulás után változtattam meg a mai nevemre. Az eredeti nevem: G. L. és az Ön századában szolgáltam (hála Isten) és együtt voltam Önnel, amíg Önnel az a sajnálatos szerencsétlenség nem történt. A felszabadulás után pedig a bátyám cukorka üzletében a Jókai téren volt rövid ideig egy kis élelmiszer üzletem. Ezek után azt hiszem, semmi kétségem sincsen, hogy emlékezni fog rám. Én Önre - és meggyőződésem, hogy minden életben lévő bajtársam - szeretettel gondolok, és mindenkor mintaképpül állítom Önt, mint aki abban a nehéz időben, amikor minket zsidókat a rendelkezések sújtottak, Ön mint századparancsnok helyettesünk (de gyakorlatilag századparancsnokunk volt) mindent megtett nehéz sorsunk enyhítésére, még a német megszállás után és a nyilas hatalomátvétel után is, amíg Ön velünk volt. És ennek tudható be, hogy ottlétéig csak egyetlen halottunk volt (Herman István), aki[!] azon az emlékezetes visszavonuláskor (mikor szekereket és ágyúkat toltunk fel a szerpentinen) egy ágyútalp agyonnyomta.[!]

Én 13 éve élek itt az Egyesült Államokban, viszonylag nyugodt életkörülmények között, sikerült ez idő alatt a jövőmet megalapozni, életet teremteni. Egy lakás és házfestő vállalatom van, ami az ún. nyugodt megélhetést biztosítja. A lányom öt évvel ezelőtt kijött, mint látogató, itt tudtam tartani, és két évvel ezelőtt férjhez ment egy repülő ezredeshez, Californiában lakik, kifogástalan életkörülmények között és boldogan. 1958 szeptemberében látogatóban voltam otthon feleségemmel (közben ismét megnősültem itt), de Pécsen csak két órát töltöttem, amíg a temetőbe mentem imádkozni. Így sajnos senkivel sem tudtam találkozni. Jövőre szándékozok ismét hazamenni, és remélem akkor sikerülni fog Önnel is találkoznom.

Nyilván felmerül Önben a kérdés, hogy mi késztetett engem ennek a levélnek a megírására. Őszintén mondom, semmi különös okom nem volt, mint a napokban a kezembe került egy érdekes könyv, ami a régi időkkel foglalkozott és különösen sok esetet említ az akkori idők kegyetlenkedéseiről a munkaszolgálatosokkal. Ez ébresztett fel bennem gondolatokat az együtt töltött időről és szeretném, ha válaszolna és közölné levelében sok pécsi érdekességet, valamint hogy kik vannak még meg otthon a régi bajtársak közül. Igen, sajnos arra is kell gondolni, hogy kik vannak meg, mert bizony, ha nem is öregedünk meg, az idő bizony eljárt. Én is a 63. évemben vagyok, de hála Isten jó egészségben. Remélem Önről és kedves családjáról ugyanazt fogom olvasni kedves levelében.

Szívélyesen üdvözlöm a kedves családjával együtt: L. J. G.

Címkék:

[holocaust](#) ^[2]

[munkaszolgálat](#) ^[3]

[muszos](#) ^[4]

[zsidóság](#) ^[5]

[Kárpátalja](#) ^[6]

[1970](#) ^[7]

Kiadás: 14. évfolyam (2014) 1. szám

Forrás webcím: https://www.archivnet.hu/kuriozumok/erb_jeno_munkaszolgالاتos_szabadparancsnokhelyettes_a_ii_vilagaboruban.html

Hivatkozások

[1] https://www.archivnet.hu/kuriozumok/erb_jeno_munkaszolgالاتos_szabadparancsnokhelyettes_a_ii_vilagaboruban.html

[2] <https://www.archivnet.hu/cimkek/holocaust>

[3] <https://www.archivnet.hu/cimkek/munkaszolgالات>

[4] <https://www.archivnet.hu/cimkek/muszos>

[5] <https://www.archivnet.hu/cimkek/zsidóság>

[6] <https://www.archivnet.hu/cimkek/karpatalja>

[7] <https://www.archivnet.hu/cimkek/1970>